

JANZSÓ MIKLÓS

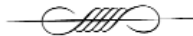
janzso.miklos@gmail.com
könyvtáros (OSzK, Kézirattár)

„Vivere omnes beate volunt...”

Seneca és a Tabula Cebetis párhuzamai

„To live happily is the desire of all men...”

Parallels between Seneca and the Tablet of Cebes

ABSTRACT

In this paper I tried to demonstrate parallels between the works of Seneca the Younger, and the so-called *Tabula Cebetis*. This short dialogue from the first century AD contains moral teachings about reaching true happiness. Contemporary authors like Lucian, Dio Chrysostom and Plutarch are the closest parallels in using allegories and phrases, but the ethical teaching of Seneca is the most comparable with the whole teaching of the *Tabula Cebetis*. I tried to highlight some phrases which can prove the similarity of the thoughts of both authors. The works of Seneca may also provide a clue to reveal the author of this anonymous work.

KEYWORDS

Tabula Cebetis, Seneca, ethics, happiness, stoicism, philosophy

DOI 10.14232/belv.2019.1.5 <https://doi.org/10.14232/belv.2019.1.5>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Janzsó Miklós (2019): „Vivere omnes beate volunt...”
Seneca és a Tabula Cebetis párhuzamai. Belvedere Meridionale 31. évf. 1. sz. 80–88. pp.

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)
(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

A *Tabula Cebetis* egy, az első században keletkezett, népszerű filozófiai dialógus, mely azt mutatja be, hogyan juthat el az ember a boldogsághoz, hogy mik a boldog élet kritériumai. Teszi mindezt úgy, hogy a korszakban népszerű filozófiai gondolatokat használja, nyelvezetében nagy hasonlóságot találunk a kortárs filozófiai írók műveivel. Egy igazi eklektikus műről van tehát szó, amely szándékoltan idéz meg név szerint filozófusokat, például Platón¹ Pythagorast vagy Parmenidést² és filozófiai iskolákat (peripatetikusok, hedonikusok),³ vagy pedig a szóhasználaton, megjelenített gondolatokon keresztül elevenít fel azokat (Sztoa, vagy éppen Sókratész).

Az első századi filozófiai irodalom szintén ugyanolyan sokszínű, mint amilyenek a gondolatok a *Tabula Cebetis*-ben. Ugyanúgy az etika terén mozognak, a morális tanítások adják ezeknek az alkotásoknak a zömét. A *Tabula Cebetis* szempontjából legfontosabb szerzők, Lukianos, Plutarchos, Dio Chrysostomos és Alexandriai Philón változatos témákban alkottak, és gondolataik, nyelvi megfogalmazásmódjuk gyakran visszaköszön a *Tabula Cebetis*-ben. Az allegóriák használatában Dio Chrysostomossal legszorosabb a párhuzam, valamint Alexandriai Philónnal, a nyelvi, stilisztikai és kifejezésbeli párhuzamok Plutarchossal rokonítják. Lukianos művei jelölik ki a *Tabula* keletkezésének *terminus ante quem*-jét, hiszen nála olvashatunk először a műről.⁴ A *Tabula Cebetis* gondolat- és kifejezésvilágához legközelebb Seneca világlátása áll, akit leggyakrabban a sztoikus filozófia és a *Tabula* viszonylatában idéz a kutatás. Seneca azonban nem kizárólag sztoikus filozófus volt, hiszen gyakran idéz Epikurostól, valamint nagyra tartja a cinikus Démétrioszt. Ahogy a *Tabula*, úgy Seneca is a korszakban népszerű gondolatokból szemezget,⁵ de kétségkívül a sztoikus filozófiához áll a legközelebb. Éppen ezért esett Senecára a választásom, hogy előadásomban a *Tabulával* való párhuzamait bemutassam.

A hasonlóság két vonalon mutatható be legjobban: vannak motivikus-allegorikus hasonlóságok, melyekben a *Tabula Cebetis* egészének mondanivalójára (boldog élet, az ahhoz való eljutás, valamint a boldog élet paraméterei) találunk párhuzamokat Senecánál. Vannak másrésről olyan párhuzamos szöveghelyek, amelyek bizonyíthatóan a sztoikus tanokból eredeztethetőek. Bár a fentebb említett szerzőkhöz képest a nyelvhasználat terén Seneca nem használható párhuzamként eltérő nyelve miatt, mindazonáltal érdemes megfigyelni az összehasonlított szöveghelyeknél a hasonló szerkesztést.

Nézzük, hogy mely gondolatokban figyelhető meg a hasonlóság Seneca és a *Tabula Cebetis* között! A legelső párhuzam maga az út motívuma. Ahogy a *Tabulában* látjuk, a Boldogsághoz rögzös út vezet fel a domb tetejére, miközben az ember különféle veszélyeknek van kitéve. HIRSCH-LUIPOLD⁶

¹ Tab. Ceb. 33.3: „Ταῦτ' οὖν τίνα ἐστὶ; Γράμματα, ἔφη, καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων ἃ καὶ Πλάτων φησὶν ὥσανεὶ χαλινοῦ τινος δύναιμιν ἔχειν τοῖς νέοις, ἵνα μὴ εἰς ἕτερα περισπῶνται.”

² Tab. Ceb. 2.2: „Ἀλλὰ ξένος τις πάλοι ποτὲ ἀφίκετο δεῦρο, ἀνὴρ ἐμφρων καὶ δεινός περὶ σοφίαν, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ Πυθαγόρειόν ὄν τινα καὶ Παρμενίδειον ἐζηλωκώς βίον, ὃς τό τε ἱερὸν τοῦτο καὶ τὴν γραφὴν ἀνέθηκε τῷ Κρόνῳ.”

³ Tab. Ceb. 13.2: „Οἱ μὲν ποιηταί, ἔφη, οἱ δὲ ῥήτορες, οἱ δὲ διαλεκτικοί, οἱ δὲ μουσικοί, οἱ δὲ ἀριθμητικοί, οἱ δὲ γεωμέτραι, οἱ δὲ ἀστρολόγοι, οἱ δὲ κριτικοί, οἱ δὲ ἡδονικοί, οἱ δὲ περιπατητικοί καὶ ὅσοι ἄλλοι τούτοις εἰσι παραπλήσιοι.”

⁴ Lukianos, *De mercede conductis* 42. „Βούλομαι δ' ὁμῶς ἔγωγε ὥσπερ ὁ Κέβης ἐκεῖνος εἰκόνα τινὰ τοιοῦτου βίου γράψαι, ὅπως εἰς ταύτην ἀποβλέπων εἰδῆς εἰ σοὶ παριτητέον ἐστὶν εἰς αὐτήν.” valamint Lukianos, *Rhetorum praeceptor* 6. „Ἐθέλω δὲ σοὶ πρῶτον ὥσπερ ὁ Κέβης ἐκεῖνος εἰκόνα γραψάμενος τῷ λόγῳ ἐκατέραν ἐπιδείξαι τὴν ὁδόν.”

⁵ PRÄCHTER 1885. 25.

⁶ HIRSCH-LUIPOLD. 2005. 20.

hívja fel rá a figyelmet, hogy Senecának a *De vita beata* című műve ugyancsak az út-metaphorát használja. Ugyancsak az út motívuma jelenik meg a 8. erkölcsi levélben is, ahol egy mondatba sűrűsödik a *Tabula Cebetis* lényegi mondanivalója: „*Rectum iter, quod sero cognovi et lassus errando, aliis monstro.*”⁸ A *Tabula* is hasonló életutat mutat be, ahol az ember eltévelyedik a Csalás italának köszönhetően, de képes elérni az igazi utat, vagyis elérni a Boldogságot, és ez teszi végül képessé az embert arra, hogy másoknak is ezt megmutassa.

A *Tabula Cebetis* allegóriájában, mikor az ember elér a Boldogsághoz, akkor ő megkoszorúzza a hozzá érkezőt.⁹ A koszorúnak boldoggá tevő ereje van,¹⁰ ami által a megkoszorúzott ember boldog lesz, és a boldogsága nem másoktól függ, csakis saját magától. Az önmagunkba vetett hit nagyon fontos üzenete a *Tabulának*, amelyre Senecánál is találunk párhuzamokat a 75. erkölcsi levélben, „*Non homines timere, non deos; nec turpia velle nec nimia; in se ipsum habere maximam potestatem: inaestimabile bonum est suum fieri.*”¹¹ Ugyanígy a 31.-ben is: „*unum bonum est, quod beatae vitae causa et firmamentum est, sibi fidere.*”¹² Kicsit más szavakkal, de értelmileg ugyanezt mondja a 44. erkölcsi levélben: „*...summa vitae beatae sit solida securitas et eius inconcussa fiducia*”,¹³ vagyis a boldog élet csúcsa a megingathatatlan biztonság és az ebbe vetett hit. A *Tabula Cebetis* szerint a Boldogság és az erények által megkoszorúzott ember éppen ilyen biztonságban van, semmi nem ingathatja meg: „*πανταχοῦ γὰρ ἔστιν αὐτῷ ἀσφάλεια ὥσπερ τῷ τὸ Κωρύκιον ἄντρον ἔχοντι, καὶ πανταχοῦ, οὗ ἂν ἀφίκηται, πάντα καλῶς βιώσεται μετὰ πάσης ἀσφαλείας.*”¹⁴

A *Tabula Cebetis* az egészséges emberhez hasonlítja¹⁵ azokat, akik részesültek a Boldogság koszorújában és a Paideia ajándékaiban. Seneca szerint is az önmagunkkal való megelégedés és az önbizalom az, ami egészségessé tesz.¹⁶ Ugyanitt már felvillantja a Fortuna ajándékainak instabil voltát, amely a *Tabulával* való összehasonlításban szintén nagy szerepet játszik, ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk.

A mű egyik legfontosabb allegóriája, a bűnbánat megtestesítője a Metanoia, amely a *Tabula* által felvázolt életút fordulópontján áll, szerepe tehát nagyon lényeges az ember további élete szempontjából. „*εἴτα ἐνταῦθα πάλιν εἰς τὸν ἕτερον οἶκον ρίπτεται, εἰς τὴν Κακοδαιμονίαν, καὶ ὥδε τὸν λοιπὸν βίον καταστρέφει ἐν πάσῃ κακοδαιμονίᾳ, ἂν μὴ ἡ Μετάνοια αὐτῷ*

⁷ Sen. *De vita beata* 1.1: „...adeoque non est facile consequi beatam vitam ut eoquisque ab ea longius recedat quo ad illam concitatus fertur; si via lapsus est;...Proponendum est itaque primum quid sit quod adpetamus; tunc circumspiciendum qua contendere illo celerrime possimus, intellecturi in ipso itinere, si modo rectum erit, quantum cotidie profligetur quantoque propius ab eo simus ad quod nos cupiditas naturalis inpellit.”

⁸ Sen. *Ep. mor.* 8.3.

⁹ Tab. Ceb. 22.1: „Στεφανοὶ αὐτόν, ἔφη, τῇ ἐαυτῆς δυνάμει ἢ τε Εὐδαιμονία καὶ αἱ ἄλλαι Ἀρεταὶ πᾶσαι ὥσπερ τοὺς νενικηκότας τοὺς μεγίστους ἀγῶνας.”

¹⁰ Tab. Ceb. 23.4: „Εὐδαιμονική, ὦ νεανίσκε. ὁ γὰρ στεφανωθείς ταύτῃ τῇ δυνάμει εὐδαιμίων γίνεται καὶ μακάριος καὶ οὐκ ἔχει ἐν ἑτέροις τὰς ἐλπίδας τῆς εὐδαιμονίας, ἀλλ' ἐν αὐτῷ.”

¹¹ Sen. *Ep. mor.* 75.18.

¹² Sen. *Ep. mor.* 31.3.

¹³ Sen. *Ep. mor.* 44.7.

¹⁴ Tab. Ceb. 26.1.

¹⁵ Tab. Ceb. 26.1.: „ὑποδέξονται γὰρ αὐτόν ἀσμένως πάντες καθάπερ τὸν ἱατρὸν οἱ πάσχοντες.”

¹⁶ Sen. *Ep. mor.* 72.6.: „Dicam quomodo intelligas sanum: si se ipse contentus est, si confidit sibi, si scit omnia vota mortalium, omnia beneficia quae dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum”

ἐπιτύχη ἐκ προαιρέσεως συναντήσασα.”¹⁷ A Metanoia ugyanis kiragadja az embert az őt addig körülvevő rossz dolgok közül és elindítja az Igazi Nevelés felé. „Ἐξαιρεῖ αὐτὸν ἐκ τῶν κακῶν καὶ συνίστησιν αὐτῷ ἑτέραν Δόξαν [καὶ Ἐπιθυμίαν] τὴν εἰς τὴν ἀληθινὴν Παιδείαν ἄγουσαν, ἅμα δὲ καὶ τὴν εἰς τὴν Ψευδοπαιδείαν καλουμένην.”¹⁸ PRÄCHTER hasonló vonást feltételez Senecánál is:¹⁹ „Intellego, Lucili, non emendari me tantum sed transfigurari”²⁰ Vagyis a Metanoia szóval kifejezett bűnbánat/megbánás nem csak egy ad hoc jellegű cselekedet, hanem tudatosan vállalt tett, ami a gondolkodás teljes átalakítására vonatkozik. A párhuzam a *Tabula* és Seneca között szinte a szóhasználatban is tükröződik: emendari – Ἐξαιρεῖ αὐτὸν ἐκ τῶν κακῶν; transfigurari – συνίστησιν αὐτῷ ἑτέραν Δόξαν [καὶ Ἐπιθυμίαν] τὴν εἰς τὴν ἀληθινὴν Παιδείαν ἄγουσαν. Látható, hogy a Metanoia mindkét aspektusa megtalálható mind Senecánál, mind a *Tabula Cebeis*ben. Senecának ez a levele jól mutatja azt is, hogy annak, aki előrehaladt a bölcsességben, kötelessége, hogy társait segítse, hogy ők is fejlődhessenek. A *Tabulában* a Boldogság által megkoszorúzott embernek is hasonló a szerepe. Pierre HADOT írja le, hogy az antik filozófia lelkigyakorlatként fogható fel, amely mindig az önmagunkkal való folytonos szembenézésre készítet, hibáink állandó felülvizsgálatára és kijavítására. HADOT szerint a hellenisztikus, különösen az 1–2. századi filozófia közös jellemvonása ez, így elmondható, hogy ezen a ponton mindkét szerző a kor jellemző gondolatvilágát ragadja meg kissé eltérő módon, mégis érezhető a PRÄCHTER által felvetett hasonlóság.

Másik fontos allegóriája a *Tabula Cebeis*nek a Tyché, vagyis a forgandó szerencse megtestesítője. A sztoikus filozófiában is fontos fogalom a műben is központi szereppel bír. Vak, őrjöngő és süket nőként ábrázolja, aki egy gömb alakú kövön áll, amely az ajándékainak instabilitását jelzi. Vele szemben a Paideiát négyzet alakú kövön ábrázolja, ezzel kiemelve a stabilitását, a Tychével való szembeállítását. Tyché fontos tulajdonsága, hogy ide-oda ajándékozza a javakat, de ugyanúgy el is veszi azokat. A *Tabula* allegóriájában a Daimón, mielőtt az ember belépne az életbe, megparancsolja neki, hogy mit és hogyan tegyen az életben, legfontosabb tanácsa azonban az, hogy ne bízunk a Tychében.²¹ Ez az aspektus lesz a legfontosabb a Senecával való összevetésben.

A Tyché negatív ábrázolása nem új keletű, a nagy drámaírók gyakorta negatív színben tűntetik fel, míg a római irodalomtörténetben Pacuviusnál olvasunk először negatív, a *Tabulához* nagyon hasonló leírást. Ennek ellenére az első századi filozófiai irodalomban találkozunk leggyakrabban a negatív Tyché-ábrázolással.²³ Dio Chrysostomos több beszédének központi témája a Tyché-ábrázolás, de Plutarchos is írt művet *Περὶ τύχης* címmel.

¹⁷ Tab. Ceb. 10.4.

¹⁸ Tab. Ceb. 11.1.

¹⁹ PRÄCHTER 1885. 75–76.

²⁰ Sen. Ep. mor. 6.1.

²¹ Tab. Ceb. 31.1.: „Ταύτῃ κελεύει, ἔφη, μὴ πιστεύειν καὶ βέβαιον μηδὲν νομίζειν μηδὲ ἀσφαλὲς εἶναι, ὃ τι ἂν παρ’ αὐτῆς τις λάβῃ μηδὲ ὥς ἴδια ἡγεῖσθαι.”

²² Pacuvius idézi Cicero, *Rhetorica ad Herennium* 2.36: „Fortunam insanam esse et caecam et brutam perhibent philosophi // Saxoque instare globoso praedicant volubiles. // Insanam autem esse aiunt, quia atrox, incerta instabilisque sit, // Caecam ob eam rem esse iterant, quia nil cernat, quo sese adplicet, // Brutam, quia dignum atque indignum nequeat internoscere.”

²³ Dio három beszédet is írt a *Týchē*-ről: 64., 65., 66. Dio beszédeiben úgyszintén megjelenik a Fortuna kettős megítélésének kérdése, ám nála sokkal inkább az emberek véleményén van a hangsúly, nem pedig a Fortuna negatív természetén. Alapvetően jónak gondolja a Fortunát, de ahhoz, hogy ajándékaival élni tudjunk, erényekre van szükségünk.

Senecánál, elsősorban a Tychének a sztoikus filozófiában betöltött szerepe miatt gyakran találkozunk a vakszerencse, vagy sors fogalmával. Hogyha a Tyché, avagy Fortuna külső leírását nézzük, akkor a *Phaidra* című drámában találunk megfelelő párhuzamot, kiegészítve már a jellemzésével is: „*Res humanas ordine nullo // Fortuna regit sparsitque manu // munera caeca peiora fovens*”²⁴

A Tyché jellemző tulajdonságai közül többre is találunk párhuzamot Senecánál. Valamint arra is, hogyan kell vele szemben viselkedni. Fortuna ajándékainak ellen kell állni, semmibe kell venni, nem szabad a magunkénak gondolni. Seneca a következőt tanácsolja: „*vitae ... quae casus adtribuit; ad omne fortuitum bonum suspiciosi pavidique subsistite.*”²⁵ Az ellenállás fontossága több levélben is megjelenik: (ep. 18.6²⁶; ep. 63.7²⁷). A Fortunával szembeni ellenállás, annak lenézése a boldog élet alapfeltétele. A *Tabula Cebetis* is ezeket az erényeket fogalmazza meg a Fortunával szemben: ne bízunk benne (μη πιστεύειν), ne gondoljuk sajátunknak az adományait (μηδὲ ὡς ἴδια ἡγεῖσθαι), közönyösen kell viselkedni vele szemben (πρὸς τὰς παρ' αὐτῆς δόσεις ἴσους γίνεσθαι). Seneca szerint a boldog élethez a következőkre van szükség: „*ad illud tantum animo sano et erecto et despiciente fortunam.*”²⁸ Ez a szöveghely megerősíti a Metanoia-allegóriánál mondottakat, hogy a boldogsághoz való eljutás előfeltétele a gyógyulás.

Seneca a *De constantia sapientis* című dialógusában leírja, hogy milyennek kell a bölcsnek lennie. Ebben a leírásban nagy szerepe van annak, milyen alapállást kell felvenni a Fortunával szemben. Nem kell neki hinni, szilárdnak kell maradni vele szemben, hiszen a bölcsről csak azt veheti el, amit adott, ám ami a boldogsághoz és a bölcsességhez szükséges, azt nem tudja elrabolni: „*Sapiens autem nihil perdere potest; omnia in se reposuit, nihil fortunae credit, bona sua in solido habet contentus virtute, quae fortuitis non indiget ideoque nec augeri nec minui potest; nam et in summum perducta incrementi non habent locum et nihil eripit fortuna nisi quod dedit; virtutem autem non dat, ideo nec detrahit: libera est, inviolabilis, inmota, inconcussa, sic contra casus indurata ut ne inclinari quidem, nedum vinci possit; aduersus apparatus terribilium rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat sive illi dura sive secunda ostendantur.*”²⁹

Ahogy azt már említettem, a Daimón legfontosabb parancsa, hogy ne bízunk a Tychében. A Daimón az első századi filozófiai irodalomban valamiféle istenséget jelöl, esetleg lelkiismeretet. Mindkettő lényege, hogy az embert jó irányba terelje, hogy védje és jó tanácsokkal lássa el. A *Tabula Cebetis*ben is a Daimón tanácsai segítik eligazodni az embert az életben. Senecánál is olvasunk a bennünk élő istenségről, ami véleményem szerint megfeleltethető a *Tabula Daimónjának*. Ilyen például a következő szöveghely: „*Bonus vero vir sine deo nemo est: an potest aliquis supra fortunam nisi ab illo adiutus exsurgere? Ille dat consilia magnifica et erecta. In unoquoque virorum bonorum (quis deus incertum est) habitat deus.*”³⁰ Látható tehát, hogy a Tyché csak egy külső segítséggel, a Daimón jó tanácsa folytán győzhető le. Ahogy a *Tabulában* megfigyelhető: „ὁ δὲ γέρων ὁ ἄνω ἐστηκὼς ἔχων χάριτην τινὰ ἐν τῇ χειρὶ καὶ τῇ ἐτέρᾳ ὥσπερ δεικνύων τι,

²⁴ Sen. *Phaidra* 979–981 sqq.

²⁵ Sen. *Ep. mor.* 8.3.

²⁶ „*In ipsa securitate animus ad difficilia se praeparet et contra iniurias fortunae inter beneficia firmetur.*”

²⁷ „*desine beneficium fortunae male interpretari: abstulit, sed dedit.*”

²⁸ Sen. *Ep. mor.* 9.13.

²⁹ Sen. *De constantia sapientis* 5.4.

³⁰ Sen. *Ep. mor.* 41.2.

οὗτος Δαίμων καλεῖται· προστάττει δὲ τοῖς εἰσπορευομένοις, τί δεῖ αὐτοὺς ποιεῖν, ὥς ἂν εἰσέλθωσιν εἰς τὸν Βίον· δεικνύει δὲ ποῖαν ὁδὸν αὐτοὺς δεῖ βαδίζειν, εἰ μέλλουσι σῶζεσθαι ἐν τῷ Βίῳ.”³¹ Itt is lényeges momentum az istenség tanácsadása. A mutat, parancsol és kell szavak halmozása a Daimón szerepének fontosságát és megkerülhetetlenségét hangsúlyozza, hiszen nélküle teljesen eltévedne az életben. Ebben az értelemben a Daimón valóban felfogható védőangyalként, istenként is, ahogy Senecánál olvashatjuk.

Seneca több ízben is felteszi a kérdést, hogy mi a jó és mi a rossz: „*Quid ergo est bonum? rerum scientia. Quid malum est? rerum imperitia.*”³² Vagyis a jó a tudás, a rossz pedig a tudatlanság. Ahogy a *Tabula Ceбетis*ben is azt olvassuk, hogy a tudatlanság a legnagyobb veszély, ami az embert fenyegeti és pusztítja egész életén át, ahogy a szfinx³³ teszi az áldozataival. A legfőbb jó pedig az, amely a Paideia ajándékaként kerül az ember birtokába, vagyis a hasznos dolgok tudása: „νῦν δὲ ἀπειληφὼς τὴν ἐπιστήμην τῶν συμφερόντων αὐτὸς τε καλῶς ζῇ.”³⁴ A Daimón tanácsai között is ezt találjuk, hogy a Paideia ajándéka nem más, mint a hasznos dolgok tudása: „Ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη τῶν συμφερόντων, ἔφη, καὶ ἀσφαλὴς δόσις καὶ βεβαία καὶ ἀμεταμέλητος.”³⁵ A hasznos dolog pedig az, ahogy a *Tabula* későbbi szakaszaiból megtudjuk, hogy felismerjük a dolgok semleges voltát, hogy se nem jók, se nem rosszak.

A *Tabula Ceбетis*ben, a mű végi szókratikus dialógusban felfedezhetőek a sztoikus filozófiával való hasonlóságok. A *Tabula* alkotója jó, rossz és semleges (a sztoikus terminus, az *ἀδιάφορον* mellőzésével, se nem jó és se nem rossz dolgoknak mondja) dolgokról értekezik, bizonyítván, hogy az olyan dolgok, mint az élet, a halál, az egészség, a betegség vagy éppen a gazdagság se nem jó, se nem rossz dolgok. Seneca a 31. erkölcsi levélben így írja le a sztoikus maximát: „*fieri enim non potest ut una ulla res modo mala sit, modo bona, modo levis et perferenda, modo expavescenda.*”³⁶ Véleménye szerint egy dolog nem lehet egyszerre jó is, meg rossz is. A *Tabula* szókratikus dialógusa Senecának ezt a tételt igyekszik bizonyítani, mikor az élet és a halál jó vagy rossz voltát cáfolja, és sorolja őket a semleges dolgok közé: „ἀδύνατον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα κακὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι. τοῦτο μὲν γὰρ καὶ ὠφέλιμον καὶ βλαβερὸν ἂν εἴη καὶ αἰρετὸν καὶ φευκτὸν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα αἰεῖ.”³⁷ A *Tabula Ceбетis* ezen mondata szinte szó szerint megegyezik a Seneca által leírtakkal.

Nem csak az életről és a halálról bizonyítja be a *Tabula* ismeretlen szerzője, hogy se nem jó, se nem rossz, hanem a gazdagságról is bebizonyítja, hogy a semleges dolgok körébe tartozik. Minden azon múlik, hogy jól vagy rosszul használjuk-e a rendelkezésünkre álló lehetőségeket. Amikor a gazdagság semleges voltára keresünk párhuzamot Senecánál, többet is találunk. A 87-es erkölcsi levélben például így beszél a gazdagságról: „*Bonum ex malo non fit; divitiae*

³¹ Tab. Ceb. 4.3.

³² Sen. Ep. mor. 31.6.

³³ Tab. Ceb. 3.2–3: „ἡ γὰρ ἀφροσύνη τοῖς ἀνθρώποις Σφίγξ ἐστίν. αἰνίττεται δὲ τάδε, τί ἀγαθόν, τί κακόν, τί οὔτε ἀγαθόν οὔτε κακόν ἐστίν ἐν τῷ βίῳ. ταῦτ' οὐν ἐὰν μὲν τις μὴ συνιῇ, ἀπόλλυται ὑπ' αὐτῆς, οὐκ εἰσάπαξ, ὥσπερ ὁ ὑπὸ τῆς Σφιγγὸς καταβρωθεὶς ἀπέθνησκεν, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἐν ὅλῳ τῷ βίῳ καταφθείρεται καθάπερ οἱ ἐπὶ τιμωρίᾳ παραδιδόμενοι.”

³⁴ Tab. Ceb. 25.3.

³⁵ Tab. Ceb. 32.2.

³⁶ Sen. Ep. mor. 31.3.

³⁷ Tab. Ceb. 37.1.

fiunt autem ex avaritia; divitiae ergo non sunt bonum.”³⁸ Ez a Seneca-hely teljes mértékben meg-
egyezik a *Tabula Cebetis* 41.1-el: „Εἰ τοίνυν γίνεται ἐκ κακοῦ ἀγαθὸν μηδὲν, ὥσπερ εἰκός,
πλοῦτος δὲ γίνεται ἐκ κακῶν ἔργων, ἀνάγκη μὴ εἶναι ἀγαθὸν τὸν πλοῦτον.” Mindkét szer-
ző érvelése azon alapszik, hogy a vagyon rossz dolgokból, cselekedetekből is származhat,
így jónak semmiképpen sem tekinthetjük. A következő szöveghelyen ugyanezt az érvelést pél-
dákkal is alátámasztja: „πλοῦτον δὲ ἔστι πολλοὺς κτησαμένους ἰδεῖν ἐκ κακῶν καὶ αἰσχυρῶν
ἔργων, οἷον λέγω ἐκ τοῦ προδιδόναι καὶ ληΐζεσθαι καὶ ἀνδροφονεῖν καὶ συκοφαντεῖν καὶ
ἀποστερεῖν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν καὶ μοχθηρῶν.”³⁹ Ez nagy hasonlóságokat mutat azzal,
amit Seneca 87-es levelében olvashatunk: „*Quod contemptissimo cuique contingere ac turpissimo
potest bonum non est; opes autem et lenoni et lanistae contingunt; ergo non sunt bona.*”⁴⁰ PRÄCHTER
arra a következtetésre jut ezen szöveghelyek elemzésekor, hogy bár az érvelés eredetileg Platónról
származik, ám mégis a Sztoa filozófusainál találjuk ebben a formában.

A Daimón tanácsokkal látja el az embert a *Ψευδοπαιδεία*-t illetőleg. A szabad művészeteket
(*ἐγκύκλιος παιδεία*) megismerésítő *Ψευδοπαιδεία* szerepe fontos és szükségszerű az ember
boldogsághoz vivő útján, de a Daimón tanácsa alapján végcélnak semmiképpen se tekintsük.
A *Ψευδοπαιδεία* követőinek jellemzését ismerjük fel Seneca 59. erkölcsi levelében, mikor arról
értekezik, hogy kinek mi az öröm illetve gyönyörforrás: „*alius ex studiorum liberalium vana
ostentatione et nihil sanantibus litteris.*”⁴¹ Vannak tehát olyanok, akiknek a tanulás azért okoz
gyönyört, hogy tudásukkal hengegjenek. Hasonlóan negatív hangvételű Seneca 88. erkölcsi levele,
melyben a szabad művészetek hasznáról és káráról elmélkedik. A *Tabula Cebetis* hasznosnak
mondja ezeket a művészeteket, szükségesnek, hogy hamarabb elérjük az Igaz Nevelést és
a Boldogságot, amelyet azonban enélkül is el lehet érni, tehát nincs semmilyen szerepe az ember
jobbá válásában. Seneca a szabad művészetek hasznosságát-szükségességét a következő hason-
lattal világítja meg: „*Quia nec sine cibo ad virtutem pervenitur; cibus tamen ad virtutem non pertinet;
ligna navi nihil conferunt, quamvis non fiat navis nisi ex lignis: non est, inquam, cur aliquid putes
eius adiutorio fieri sine quo non potest fieri.*”⁴² A szabad művészetek (ezzel együtt a túlságosan
hatalmas tudás felhalmozásának) elitelése jellemző volt a sztoikus filozófiára, minden bizonnyal
cinikus hatásra. Éppen ezért alakult ki a kutatásban az a nézőpont, hogy a *Tabulát* sztoikusnak
tartásák, amelyik részben cinikus elemeket is tartalmaz. Ezt mondja Alfred STÜCKELBERGER is,
aki Seneca 88. erkölcsi leveléhez írott kommentárjában szoros kapcsolatot vélt felfedezni a *Tabula*
és Seneca között, amelyet a következő párhuzamos szöveghelyekkel igazol:⁴³

Ep. mor. 88.31. „*cum dicatis*” inquit „*sine liberalibus studiis ad virtutem non <posse> perveniri,
queammodum negatis illa nihil conferre virtuti?*”

Tab. Ceb. 33.4. „*Πότερον δὲ ἀνάγκη ταῦτα λαβεῖν, εἰ μέλλει τις ἥξειν πρὸς τὴν ἀληθινὴν
Παιδείαν; ἢ οὐ;*”

³⁸ Sen. Ep. mor. 87.22.

³⁹ Tab. Ceb. 40.3.

⁴⁰ Sen. Ep. mor. 87.15.

⁴¹ Sen. Ep. mor. 59.15.

⁴² Sen. Ep. mor. 88.31.

⁴³ STÜCKELBERGER 1965. 37.

Ep. mor. 88.32. „*potest quidam etiam illud dici, sine liberalibus studiis venire ad sapientiam posse.*”

Tab. Ceb. 33.5. „*Ἔστι γὰρ καὶ ἄνευ τούτων βελτίους γενέσθαι, ὅμως δὲ οὐκ ἄχρηστα κάκεϊνὰ ἐστί.*”

Ep. mor. 88.20. „*ad alia multum, ad virtutem nihil* [sc. conferunt artes liberales]”

Tab. Ceb. 33.4. „*πρὸς δὲ τὸ βελτίους γενέσθαι οὐδὲν συμβάλλεται ταῦτα.*”

A STÜCKELBERGER által összehasonlított szöveghelyek jól mutatják, hogy nem csak mondanivalóban, de nyelvi szerkesztés tekintetében is szoros kapcsolat áll fenn Seneca és a *Tabula Cebetis* között.

Ugyanígy a 88. erkölcsi levélben van Senecának a következő mondása, mellyel azt illusztrálja, hogy a szabad művészetek, a tudás (többségében felesleges) felhalmozása nem segít abban, hogy olyan fontos dolgokat tudjunk, hogyan fékezzük vágyainkat, hogy meneküljünk a félelemtől stb. Vagyis a tudás felhalmozása nem csökkenti a tudatlanságot: „*Quae quisquis ignorat, alia frustra scit.*”⁴⁴

Seneca több levelében is beszél Sextiusról, aki első rómaiként alapított filozófiai iskolát, sztoikus és pythagoreus tanításokra építve. Seneca szavaiból kiolvasható, hogy mennyire fontos példaként áll előtte Sextius. A róla adott jellemzése teljesen alkalmassá teszi arra, hogy ő legyen a *Tabula Cebetis* eddig ismeretlennek mondott szerzője. Római létére görögül⁴⁵ írt, használt allegóriákat,⁴⁶ a következő idézetek pedig könnyen vonatkozhatnak a *Tabula Cebetis*-re: „*cum legeris Sextium, dices, »vivit, viget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciae.*”⁴⁷

A *Tabula Cebetis* fő mondanivalója éppen ez, hogy önmagunkban legyen bizalmunk és akkor boldogok leszünk. A másik idézet szerint Sextius úgy mutatja be a boldog élet nagyszerűségét, hogy hiába van magasan, mégis elérhető: „*Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod et ostendet tibi beatae vitae magnitudinem et desperationem eius non faciet: scies esse illum in excelso, sed volenti penetrabilem.*”⁴⁸ Mindez nagyon hasonló ahhoz, hogy a *Tabulában* a Boldogság egy hegy tetején trónol, oda kell eljutnia az embernek. Véleményem szerint ezen érvek alapján akár Sextius is lehetett a *Tabula* szerzője, ám amíg nincsen egyértelmű bizonyíték, mindez csak hipotézis marad.

Ahogy a felvázolt párhuzamos szöveghelyekből látszik, komoly egyezéseket találunk a *Tabula Cebetis* és Seneca művei között. Nem eldönthető, hogy az átvételek milyen irányúak, vagy éppen közös forrásra támaszkodnak (például az imént említett Sextiusra), vagy pedig a fentebb vázolt problémafelvetések az első-második századi filozófiai irodalom toposzai voltak. A kutatásom további célja, hogy a *Tabula Cebetis*-ben felvázolt gondolatokat összevegyem az első-második századi filozófiai irodalom alkotásaival, hogy a párhuzamos szöveghelyeket feltárva pontosítsam a *Tabula* helyét az irodalom- és filozófiatörténetben.

⁴⁴ Sen. Ep. mor. 88.4.

⁴⁵ Sen. Ep. mor. 59.7.: „*Sextium ecce cum maxime lego, virum acrem, Graecis verbis, Romanis moribus philosophantem.*”

⁴⁶ Sen. Ep. mor. 59.7.: „*Movit me imago ab illo posita: ire quadrato agmine exercitum, ubi hostis ab omni parte suspectus est, pugnae paratum. 'Idem' inquit 'sapienti facere debet: omnis virtutes suas undique expandat, ut ubicumque infesti aliquid orietur, illic parata praesidia sint et ad nutum regentis sine tumultu respondeant.*”

⁴⁷ Sen. Ep. mor. 64.3.

⁴⁸ Sen. Ep. mor. 64.5.

FELHASZNÁLT IRODALOM

FITZGERALD, J. – WHITE, M. (1983): *The Tabula of Cebes*. Chico.

HAASE, F. (2011, szerk.): *L. Annaei Senecae opera quae supersunt. Volumen III*. De Gruyter.

HADOT, P. (2010): *A lélek iskolája. Lelkigyakorlatok és ókori filozófia*. Budapest.

HIRSCH-LUIPOLD, R. (2005, szerk.): *Die Bildtafel des Kebes. Allegorie des Lebens*. Darmstadt.

JOLY, R. (1963): *Le tableau de Cebes et la philosophie religieuse*. Brüsszel.

KAPITÁNYFY I. – SZEPESY T. (2013, szerk.): *Bevezetés az ógörög irodalom történetébe*. Budapest.

LONG, A. A. (1998): *Hellenisztikus filozófia*. Budapest.

PRÄCHTER, K. (1885): *Cebetis Tabula quam aetate conscripta esse videatur*. Marburg.

PRÄCHTER, K. (1893, szerk.) *Κέβητος πίναξ*. Cebetis Tabula. Lipcse.

STÜCKELBERGER, A. (1965): *Senecas 88. Brief. Über Wert und Unwert der freien Künste*. Heidelberg.